

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ БІБЛІОТЕК ЗВО ЯК ЗАСІБ ПІДТРИМКИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Академічна доброчесність є фундаментальною основою якісної освіти та наукової діяльності у закладах вищої освіти. Порушення її принципів (плагіат, фабрикація, фальсифікація результатів, недотримання етичних норм) підривають довіру до наукових результатів і знижують престиж вищої освіти. У цьому контексті бібліотеки закладів вищої освіти відіграють ключову роль у формуванні культури відповідального використання інформації. Інформаційні технології, інтегровані у бібліотечно-інформаційну діяльність, надають нові можливості для запобігання порушенням академічної доброчесності та розвитку інформаційної культури усіх учасників освітнього процесу.

Разом з тим, практика засвідчує наявність низки проблем: обмеженість доступу до якісних наукових баз даних; недостатня інтеграція бібліотек закладів вищої освіти у глобальні наукові комунікації; низький рівень сформованості цифрової та бібліографічної компетентності користувачів; відсутність системної підготовки щодо коректного цитування та академічного письма. Додатковим викликом стає поширення інструментів штучного інтелекту, які, з одного боку, відкривають нові можливості для наукового пошуку та обробки інформації, а з іншого – створюють ризики зловживань (автоматизоване генерування текстів без посилань, підміна авторства, ускладнене виявлення академічних порушень).

Саме поєднання традиційних бібліотечних практик із сучасними інформаційними технологіями стає ключовим чинником підтримки академічної доброчесності в освітньому процесі. До таких технологій належать системи перевірки текстів на плагіат, відкриті репозитарії, сервіси ідентифікації авторів та цифрові інструменти управління бібліографією, які дозволяють підвищити

ефективність контролю за дотриманням академічних стандартів та формувати у здобувачів освіти і науковців відповідальне ставлення до використання інформації.

Означені проблеми намагалися розв'язати в наукових працях як вітчизняні, так і зарубіжні дослідники: Давшан В. [1], Жигалкіна М. [2], Журенко М. [3], Ніколаєнко Н., Рибальченко О. [4], Олійник О. [5], Gunton L. [6], Seeland J., Openo J. [7]. Варто зазначити, що тематика використання бібліотеками закладів вищої освіти інформаційних технологій у контексті забезпечення академічної доброчесності набула особливої актуальності в зарубіжних дослідженнях, де її розглядають як один із ключових напрямів розвитку сучасної освітньої та наукової інфраструктури.

Ефективність діяльності бібліотек закладів вищої освіти у сучасному освітньому процесі значною мірою визначається рівнем упровадження цифрових рішень та інформаційних технологій. З огляду на зростання вимог до академічної доброчесності, саме бібліотеки мають відігравати провідну роль у формуванні культури відповідального використання інформації, забезпеченні прозорості дослідницьких результатів і підтримці наукової етики. Тому для підвищення ефективності їхньої роботи доцільним є комплексне впровадження та розвиток інформаційних технологій у таких основних напрямках діяльності:

1. Перевірка на дотримання принципів академічної доброчесності.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку бібліотек закладів вищої освіти є впровадження сучасних інформаційних технологій для забезпечення дотримання принципів академічної доброчесності. Зокрема, бібліотеки виступають не лише посередником між користувачами та сучасними цифровими інструментами, а й активними суб'єктами контролю якості наукових текстів, координуючи процеси перевірки, аналізу та профілактики академічних порушень.

Бібліотекарі, виконуючи функції консультантів і модераторів академічної етики, здійснюють аналітичну обробку результатів перевірок, надають

індивідуальні рекомендації авторам щодо усунення недоліків, удосконалення культури цитування та оформлення посилань. Важливою складовою цієї роботи є формування у користувачів розуміння значущості академічної доброчесності як складової професійної культури науковця.

2. Розвиток відкритих репозитаріїв та електронних бібліотек.

Створення відкритих електронних репозитаріїв та електронних бібліотек акумулюють результати наукової, освітньої та методичної діяльності університетської спільноти, гарантують тривале збереження, відкритий доступ і цитованість наукових праць і навчально-методичних матеріалів. Єдина інституційна система відкритого доступу сприяє розвитку академічної культури та наукових комунікацій, дозволяючи дослідникам ефективно обмінюватися результатами і формувати академічну репутацію. Репозитарії водночас виконують превентивну функцію щодо порушень академічної доброчесності, оскільки публічність матеріалів зменшує ризик несанкціонованих запозичень і дублювання досліджень.

Для підвищення ефективності їх роботи важливими є стандартизація метаданих, використання міжнародних протоколів опису, інтеграція з агрегаторами наукового контенту та впровадження політик відкритого доступу. Бібліотеки закладів вищої освіти поступово стають координаторами наукової комунікації, формуючи цифрову інфраструктуру управління знаннями й підтримки академічної доброчесності.

3. Освітня діяльність з формування академічної культури.

Важливою складовою підтримки академічної доброчесності є системна освітня діяльність бібліотек закладів вищої освіти, спрямована на підвищення рівня інформаційної та цифрової грамотності учасників освітнього процесу. Бібліотеки виступають центрами неформальної освіти, організовуючи тренінги, семінари, вебінари та консультації з питань академічного письма, культури цитування, роботи з науковими базами даних та етичного використання джерел.

У межах цієї діяльності створюються електронні навчальні курси і методичні рекомендації, які систематизують знання користувачів щодо принципів академічної доброчесності, правил посилання на джерела, особливостей використання цифрових ресурсів і технологій штучного інтелекту в дослідженнях. Такі заходи сприяють формуванню навичок критичного мислення, усвідомленого добору інформації та відповідального ставлення до результатів наукової діяльності. У результаті бібліотека перетворюється на активного суб'єкта формування академічної культури закладу вищої освіти та розвитку цифрової компетентності його спільноти.

4. Аналітична підтримка та моніторинг.

Аналітична діяльність бібліотек закладів вищої освіти є важливим інструментом забезпечення академічної доброчесності, оскільки дозволяє здійснювати системний контроль за ефективністю впроваджених заходів і своєчасно реагувати на виявлені порушення або проблемні тенденції. Інтегровані системи моніторингу та аналітики надають можливість відстежувати динаміку використання електронних ресурсів, активність користувачів у відкритих репозитаріях, частоту звернень до систем перевірки текстів, а також рівень участі у просвітницьких заходах із питань академічної доброчесності.

На основі отриманих даних формуються аналітичні звіти, які слугують підґрунтям для прийняття управлінських рішень адміністрацією університету та визначення подальших напрямів розвитку бібліотечно-інформаційної діяльності. Аналітична підтримка дозволяє не лише оцінити ефективність існуючих механізмів забезпечення академічної доброчесності, а й прогнозувати потенційні ризики її порушення, розробляти профілактичні заходи та рекомендації для науково-педагогічних працівників і здобувачів освіти. У такий спосіб бібліотека виступає аналітичним центром закладу вищої освіти, який забезпечує науково обґрунтовану підтримку освітнього процесу та сприяє формуванню культури академічної доброчесності в академічному середовищі.

Бібліотеки закладів вищої освіти в умовах цифрової трансформації освітнього процесу стають не лише інституціями зберігання й надання доступу до інформаційних ресурсів, а повноцінними учасниками формування академічної культури та забезпечення академічної доброчесності. Застосування сучасних інформаційних технологій дозволяє бібліотекам ефективно інтегруватися в систему управління якістю освіти, виконуючи функції моніторингу, аналітики, просвітництва та консультування. Цифрові інструменти – від систем антиплагіатної перевірки до відкритих репозитаріїв і сервісів наукової ідентифікації – формують екосистему, у якій прозорість, достовірність і відтворюваність наукових результатів стають ключовими принципами.

Упровадження таких технологій сприяє не лише попередженню порушень академічної доброчесності, а й розвитку цифрової та інформаційної компетентності здобувачів освіти й науково-педагогічних працівників. Бібліотека перетворюється на осередок наукової етики, відповідального використання даних і сталого розвитку університетського інформаційного середовища.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розроблення методичних моделей оцінювання ефективності цифрових рішень у підтримці академічної доброчесності, вивчення впливу штучного інтелекту на академічні практики та створення бібліотечних політик його етичного використання, формування концепції цифрової трансформації університетських бібліотек як системи забезпечення академічної доброчесності на інституційному рівні, а також дослідження взаємозв'язку між рівнем цифрової компетентності користувачів бібліотеки та дотриманням принципів академічної доброчесності. Таким чином, інформаційні технології бібліотек закладів вищої освіти стають стратегічним чинником розвитку академічної спільноти, що забезпечує якість, прозорість і етичність сучасної освіти та науки.

Література

1. Давшан В. Запобігання плагіату в науковій роботі: з досвіду роботи наукової бібліотеки МДУ. *Феномен бібліотек в сучасному світі* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Маріуполь, 30 вересня 2021 р. / МДУ. Маріуполь, 2021. С. 178–182.
2. Жигалкіна М. Академічна доброчесність в навчальній та науковій діяльності бібліотеки ЗВО. *Бібліотека XXI століття: виклики, нові можливості, перспективи* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Миколаїв, 7–8 листопада 2019 р. / НУК. Миколаїв, 2019. С. 31–36.
3. Журенко М. Академічна доброчесність і штучний інтелект: нові виклики та шляхи співіснування. *Advanced Technologies in Scientific Research* : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції, м. Роттердам, Нідерланди, 20–22 серпня 2025 р. / International Scientific Unity. Роттердам, 2025. С. 159–162.
4. Ніколаєнко Н., Рибальченко О. Моніторинг стану академічної доброчесності в університеті. *STUDIA SLOBOZHANICA* : матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції «Слобожанський гуманітарій – 2023», м. Харків, 6 квітня 2023 р. / ДБТУ. Харків, 2023. С. 179–204.
5. Олійник О. Наукова бібліотека як комунікатор наукової етики та академічної доброчесності. *Biblio-Колегіум*. 2024. №17. URL: <https://surl.li/oclohj> (дата звернення: 04.10.2025).
6. Gunton L. Librarians as drivers of academic integrity for student success: A case study from an Australian regional university library. *Journal of the Australian Library and Information Association*. 2022. Vol. 71, No. 2. P. 187–199. DOI: <https://doi.org/10.1080/24750158.2022.2063101>.
7. Seeland J., Openo J. (eds.). Academic integrity and the role of the academic library: Institutional examples and promising practices. Springer Nature, 2024. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-3-031-65731-3>.